

УДК 94: 323 + 327(94)

Зернецька О.В.

ВІЛЬЯМ ВЕНТВОРТ – ДЕМОКРАТ ЗА СВИТОГЛЯДОМ, АВСТРАЛІЙСЬКИЙ ПОЛІТИК І МАНДРІВНИК ЗА ПОКЛИКАННЯМ

Стаття присвячена Вільяму Вентворту, провідній австралійській політичній фігурі першої половини ХІХ ст. Він присвятив своє життя встановленню самоуправління, яке закінчилося перемогою в 1855 р. Вивчаючи його життєвий шлях і діяльність, ми дійшли висновку, що він був виключно талановитою людиною: першопроходець-дослідник, письменник, обдарований адвокат (він закінчив юридичний факультет Кембриджського університету з відзнаками), землевласник і державний діяч. У 1819 г. він опублікував книгу «Статистичний, історичний і політичний опис колонії Новий Південний Уельс і підпорядкованих їй поселень на Землі Ван Дімена», котра стала першою книгою, написаною австралійцем про Австралію. Аналіз цього видатного тагнит орис, що написала молода людина, котрій ще не виповнилося й 30 років, дозволяє стверджувати, що ця книга зробила багату для того, щоб стимулювати посилення еміграції до Австралії. Вона була розширена, доповнена й перевидана в 1820-му и 1824-му роках. З'ясовано, що повернувшись до Австралії, Вентворт, талановитий оратор и чудовий журналіст, стає провідною фігурою в колоніальному політичному житті в 1820-1830-ті роки, вимагаючи заборони транспортування каторжників та встановити репрезентативне управління, свободу преси, проведення судових вироків за участю суду присяжних. Розкрито, як він боровся за встановлення законодавчої ради (парламенту) і нової конституції в 1840-1850-ті роки; як він зробив початкову освіту для всіх дітей в колонії реальністю і які доклад зусилля для відкриття Сіднейського університету. Підводячи підсумки, можна сказати, що цей великий син Австралії зреалізував все, що він задумав для рідної землі.

Ключові слова: Вільям Вентворт, Австралія, Новий Південний Уельс, еміграція, парламент, конституція, Сіднейський університет.

В авторитетному виданні «Енциклопедія Британніка» є стаття про Вільяма Чарльза Вентворта, який народився 1790 р. (Острів Норфолк, Новий Південний Уельс, Австралія) й помер 20-го березня 1872 р. (Вімборн, Дорсет, Англія). У статті розповідається, що «він був провідною австралійською політичною фігурою першої половини ХІХ століття. Він присвятив усе своє життя справі самоуправління Нового Південного Уельсу, кульмінацією якого стала конституція Нового Південного Уельсу 1855 р.» [1]. Навіть цього факту було б достатньо, щоб присвятити дослідження його життю і діяльності як справжнього сина Австралії, народженого на австралійській землі від вільного переселенця та жінки-каторжанки. Вони познайомилися на британському кораблі, у складі другої флотилії, яка тримала курс на Австралію. У трюмах перевозили як вільних переселенців, так і каторжників. Ніхто з них достеменно не знав, що їх очікує на далекому кінці світу. Адже Австралія тоді була каторжанським заповідником Британської імперії.

П'ятий континент – останній серед інших континентів Землі, які були відкриті білою людиною. Спочатку це була експедиція голландських мореплавців Віллема Янзона Тасмана у 1606 р. Наприкінці XVIII ст. Британське Адміралтейство (Admiralty) спорядило наукову експедицію на чолі з видатним британським мореплавцем, першовідкривачем, картографом, навігатором, членом Лондонського королівського товариства і капітаном Британського флоту Джеймсом Куком, офіційною метою якої було дослідження походження Венери по диску Сонця. Тому в його команду були включені астроном, ботанік, два художники. Насправді ж завданням Адміралтейства було відкриття нових земель у Тихому океані. 26 серпня 1768 р. корабель її Величності «*Indeavour*» залишив Англію. Джеймс Кук і його команда обігнули мис Хорн і взяли курс на Таїті. Коли перше завдання експедиції було виконане, Джеймс Кук відкрив пакет із секретною інструкцією Адміралтейства стосовно другої частини його мандрів. У конверті був наказ знайти на півдні Тихого океану незнайому «Південну землю» – *Terra Australis*. Слід зауважити, що події відбувалися в період запеклої боротьби тодішніх імперій за загарбання нових колоній і відкриття нових земель. Британська імперія вела у цьому перед. Але не слід було надавати суперникам – Франції, Іспанії, Німеччині, Португалії, Голландії – інформацію про наміри британського істеблішменту.

Яким би карколомним і важким не було це завдання, капітан Кук впорався з ним. Він узяв курс на південь Тихого океану і 19 квітня 1770 р. побачив східне узбережжя невідомої землі. Так Австралія була відкрита Джеймсом Куком. Спочатку він залишався з командою на кораблі і обстежував у бінокль панораму, що йому відкривалася. 23 квітня, він вперше занотував у своєму щоденнику, що побачив місцеве населення, і описав його, як зміг. 29 квітня Кук з частиною своєї команди вперше ступили на землю Австралії, її південно-східну частину. Цю місцевість він назвав Ботані Бей і тут мав перший контакт із племенем аборигенів [3]. Таким чином Австралія стала ще одним володінням Британської імперії.

На той час тюрми Британії були переповнені. Імперський Лондон вирішив використати новознайдений континент на краю світу як свою нову величезну тюрму. Вона призначалася для англійських, ірландських, шотландських злочинців, чартистів і революціонерів-бунтівників. Зрозуміло, що у такий далекий вояж відправлялися не самі тільки злочинці та бунтівники. Їх супроводжували наглядачі, воєнні, цивільні переселенці, а також колоніальна адміністрація на чолі із губернатором, його дружиною, поштою. На борту вітрильника, яким вони здійснили далекі, небезпечні та суворі мандри до Австралії, вони везли худобу, домашню птицю, насіння пшениці, кукурудзи, овочів, фруктів та плодкових дерев. А також воду та запаси їжі для далеких мандрів та на перший час перебування на п'ятому континенті. Пасажири цього корабля майже нічого не знали про далекий п'ятий континент. Їхні знання базувались на звіті експедиції капітана Кука, та цього було зовсім недостатньо

для того, щоб мати уявлення про нову країну, про її природу та клімат, водні ресурси, рослинний і тваринний світ.

До прибуття перших британських поселенців і колоністів, австралійський континент близько 60 тисяч років уже населяли аборигени – корінні австралійці. Їх чисельність складала приблизно 300 тис. осіб [3]. Майже кожне плем'я мало свою мову, свої сакральні місця, свої ареали для полювання та життя. Вони жили у єднанні з природою, вірили, що її треба оберігати, адже вона їх годує і дає їм захист від природних катаклізмів: дощів, повеней, засух тощо. Вони мали свою культуру, міфи, легенди, пісні і вірили у чудесну міфічну землю – *Dreamland*, яка пов'язує їх з предками. Вони ще нічого не знали про білих колоністів і про ту нележку, жорстоку долю, що їм судилася через загарбання їх тисячолітніх прадавніх земель та винищення новопрібулими на їхній багатотисячолітній материк.

Та сталося те, що сталося. 26 січня 1788 р. до Австралії прибув перший флот із британськими каторжниками, переселенцями, військовими. Так була заснована перша колонія – Новий Південний Уельс. Ця дата згодом стала національним днем Австралії.

У складі другого флоту на кораблі «Сюрприз» («*Surprise*»), що прямував з Великої Британії до п'ятого континенту, був батько героя нашої оповіді. Це сталося 1790-го року і ми знаємо це достеменно, тому що, саме в цей час, ступивши на землю Австралії, його англійська мати-каторжанка Катерина Кроулі, яка була засуджена на сім років за те, що вкрала жіноче плаття, народила немовля, якому дали ім'я Вільям Чарльз Вентворт. Молодий вільний переселенець ірландець за походженням, далекий родич аристократів Вентвортів, хірург за фахом Д'Арсі Вентворт визнав це немовля своїм сином. Життя батька Вільяма Вентворта в Англії у студентські роки було голодним. Тому він, як і деякі інші бідні студенти, час від часу брав участь у грабіжництві диліжансів, що прямували до Лондона або навпаки. Люди, які цим займалися, називалася «грабіжниками з великої дороги». Вентворт чотири рази затримувався за цей злочин, але до суворого покарання не дійшло.

Справи в австралійській колонії, якій дали назву Новий Південний Уельс, у нього пішли добре. Він займався своєю професійною діяльністю, а також отримав від губернатора штату непоганий наділ землі, тож став на ній господарювати. Щоправда, мати його сина Катерина Кроулі померла 1800 р. (Вентворт ніколи з нею не був одружений, але жили вони разом). Коли його сину прийшов час здобути шкільну освіту, батько у 1803 р. відправляє його до Англії, де той навчається в Лондоні до 1810 р. Вільям намагається вступити до військової академії у Вулвичі або в Іст-Індійську компанію, та, коли йому це не вдається, він повертається до Австралії.

У 1811 р. Вільям виграє на батьківському рисаку перші австралійські перегони і відразу стає помітною фігурою у Сідней. Губернатор Нового Південного Уельсу Лаклан Маккворі [4] призначає його на посаду провоста-

маршала (тобто щось на кшталт начальника поліції) і нагороджує його 1750 акрами землі (близько 708 га.) У місцевості Непін молодий Вентворт закладає свою садибу Вермонт (яка й до сьогодні залишається власністю його нащадків – Вентвортів) [5].

Високий, кремезний, повний сил та енергії він вирішує із двома іншими австралійцями Вільямом Лоусоном та Грегорі Блехлендом спорудити експедицію, мета якої – перейти гряди Блакитних гір і розвідати, що лежить за ними. Річ у тім, що навіть у ті часи колонія Новий Південний Уельс вже мала нестачу земель, які могли б використовуватися для випасу великої рогатої худоби. Чиста питна вода – це теж велика проблема для п'ятого континенту. Тому троє сміливців зібралися разом, утворили невеликий загін, до якого увійшли ще четверо слуг. У них було декілька коней, необхідні інструменти та припаси їжі. Їх об'єднувала одна мета, хоча за професіями вони були різним людьми. Якщо у Вентворта – наймолодшого з них – вирував дух піонерства і бажання відкрити нові землі і території, дізнатися, що там за горами, то Лоусон, який був за фахом землеміром і топографом, прагнув поправити своє матеріальне становище [6], тоді як Блехленд на той час був багатим австралійським сквоттократом¹ і мріяв стати ще багатшим [8]. Першовідкривачі або як їх ще називали – піонери – розуміли, що пройти крізь непролазні хащі буша², який покривав суцільним килимом гряди Блакитних гір, – завдання майже нездійсненне. Тому вони вирішили піти по їхніх вершинах і в такий спосіб знайти місце, де їх можна перетнути. Вони обрали вірну стратегію і знайшли перехід, що дав їм змогу опинитися по той бік Блакитних гір. Вони побачили розкішні зелені рівнини для випасу худоби, водограї, водоспади, які були названі на честь Вентворта «водоспадами Вентворта» (згодом там побудували невелике місто, що має назву Водоспади Вентворта аби навечно вшанувати пам'ять про одного із сміливих першовідкривачів).

Вони повернулися до Сіднея переможцями, не тільки відкривши нові землі, вони знайшли шлях, який був придатний для переведення худоби через ці гори. Губернатор Маккворі високо оцінив їхній подвиг і винагородив кожного з трьох мандрівників великими земельними наділами. Вентворт отримав 1000 акрів землі, що дорівнює 4 квадратним кілометрам і став помітною фігурою в колонії Новий Південний Уельс. Він і його батько у додаток до

---

¹ Сквоттократ (австрал. – *squattocrat*) – за звучанням схоже із словом «аристократ» – австралійське визначення заможного володаря землі з перших прибулих на п'ятий континент вільних поселенців, які отримали величезні наділи землі від «Корони» (губернатора Нового Південного Уельсу), для розведення худоби і домашньої птиці і отримання м'яса, молока, яєць, хутра, шкіри, вовни (*примітки та переклад англомовних текстів автора*).

² Бушем (австрал. – *bush*) австралійці називають не тільки непрохідні лісні хащі. Для них це більш широке поняття: невідкорена природа. Відповідно бушмен – це не тільки той хто живе в буші, це взагалі всі мешканці сільської Австралії, але в першу чергу це австралійський сільський пролетаріат – ті, хто ходив за худобою, стригали, погоничі волів, об'їждчики коней, свегмени, старателі тощо.

землеробства займалися ще й торгівлею сандаловим деревом. Молодий Вентворт був на кораблі під час перевезення цього товару з островів Тихого океану до Австралії. І коли раптово помер капітан судна, Вільям сам встав за штурвал корабля і безпечно довів його до Сіднею.

Вентворт більше не хотів бути військовим. Тепер його уподобання змінилися. Він вирішив продовжити свою освіту. Вільям знову їде до Англії і у 1816 р. стає студентом Кембриджського університету. Тому він обирає фах адвоката і успішно стає їм, закінчуючи Кембридж 1822 р. з відзнакою. Він отримує право виступати в суді і захищати підсудних. До того ж він отримав нагороду за кращу поему «Австралазія», яку він склав, уславлюючи в ній Австралію. Згодом він її опублікував і вона дотепер широко відома на п'ятому континенті як взірць патріотичної австралійської лірики.

Поступово вимальовується портрет талановитої людини, творця своєї долі, в якого виходить все, за що б він не брався. У 1819 р., будучи ще студентом Кембриджського університету, Вентворт публікує **першу книгу в світі, яка була написана австралійцем**. Її назва говорить сама за себе: **«Статистичний, історичний і політичний опис колонії Новий Південний Уельс, та залежних від неї поселень на Землі Ван Дімена зі спеціальним перерахунком переваг, які ці колонії надають емігрантам та їх вищості у багатьох аспектах над тими перевагами, які мають Сполучені Штати Америки»** [9]. Важливість цієї книги важко переоцінити. Вона користувалася у Старому світі величезною популярністю. І не тільки у Старому світі. Її читали і в Сполучених Штатах Америки. Варто відзначати, що протягом декількох років вийшли три її видання. Причому кожне видання Вентворт розширював і доповнював. Інтерес до цієї книжки був дуже великим. І це на початку ХІХ ст., у молодого автора-австралійця, сина каторжанки, якому не виповнився ще й 30 років!

Книжка Вентворта – це не такий собі невеликий памфлет або брошура. У ній 468 сторінок і кожна читається з великою цікавістю аж до «Апендіксу». Вона написана з такими знанням справи, що просто диву даєшся. Така робота під силу цілому статистичному бюро, а він впорався сам. Все підтверджено цифрами і розрахунками. Відчувається, що автор добре знався і на статистиці, і економіці, коли веде оповідь про економічну сторону життя в колонії Новий Південний Уельс. Його книга багато зробила для стимуляції еміграції. Вона була перевидана й розширена 1820 і 1824 роках. «Всі напрями його освіти ясно видні в ній: класична – це видно в його риторичному стилі та аргументах, якими він користується з давньої історії; математична – в його підрахунках щодо вовни, яку він вважає найбільш привабливим каналом для отримання прибутків; наукова – це можна побачити в описі його природи Австралії; правнича – коли він пропонує реформи для Нового Південного Уельсу» [5].

Він показує не тільки переваги життя поселенців в Австралії, але розповідає й про негативні сторони ринкової економіки. І при цьому із гумором зауважує, що він не винайшов нічого кращого, ніж теорія Адама Сміта.

Головною метою Вільяма Вентворта, як він сам зізнається у «Передмові» до книги, було відвернути імміграційний потік зі Старого світу до Сполучених Штатів і привернути увагу європейців, що збиралися емігрувати зі Старого світу, до Австралії: «Єдиною метою, яка надавала мені сили якнайшвидше представити мою книгу публіці, – це надати її уявленню картини про благоденство і багатство країни, яка дала мені життя; і я вирішив, що найкраще, що я можу зробити для своєї Батьківщини, це намагатися відвернути широкий приплив еміграції від Сполучених Штатів Америки до берегів моєї країни. Ось чому я розповім вам про переваги австралійського клімату і природи, які притаманні цій землі» [9, р. vi-viii].

Книга складається із вступу, 4 розділів та апендиксу. Перша частина присвячена Новому Південному Уельсу. На початку розділу Вентворт дає точні статистичні дані по місцю знаходження колонії, загальну кількість населення, загальний вид міста Сідней, а також про окремі його райони, опис Сіднейської затоки, обидва її береги і додає свої міркування щодо придатності їх для прийняття кораблів різного тонуажу. Особливу увагу він приділяє природі, Спочатку роблячи наголос на, так би мовити, утилітарному її аспекті: «більша частина цієї країни вкрита гігантськими деревами, але вони дуже відрізняється від тих, які ростуть у Європі. Разом з тим їх деревина дуже міцна і придатна для індустриальних потреб поселенців. Єдиний метал, який ви тут знайдете, – це залізо, яке в деяких місцях чистіше, ніж в інших частинах світу. Є також вугілля у багатьох місцях найкращої якості, а також сланець, вапняк та граніт» [9, р. 2-3]. У річках та морях достатньо відмінної риби; але вугрі, корюшка, кефаль, мерланг, макрель, камбала, палтус, морський язик, скат, – боюсь, що це все, що є знайомим у цій країні» [9, р. 3]. Далі дослідник із притаманною йому прискіпливістю перераховує увесь знайомий йому світ тварин, починаючи від дикої собаки дінго і кенгуру до вомбатів і літаючих білок, більш як 30 різновидів змій, а також скорпіонів, тарантулів та комах. Здавалося б така відвертість у перерахуванні отруйних рептилій та комах може відвернути від Австралії потенційних переселенців, але автор добродушно додає, що не такі вони і страшні, й не так часто зустрічаються на шляху людини, тим більше у її домівці. Щодо дичини, Вентворт відверто каже, що її немає у тому сенсі, в якому звикли до неї в Європі. Натомість існує чудовий світ птахів, і тільки деякі з них, такі як папуги небачених видів, кольорів та розмірів, чорні лебеді, павичі, знайомі європейцям.

Від флори і фауни Вентворт поступово переходить до опису аборигенів Австралії. Його погляд на них – типовий як для перших білих поселенців Австралії. Вентворт змальовує аборигенів як створінь, які стоять на найнижчих щаблях розвитку. Ці істоти із темно шоколадною шкірою нагадують африканців, хоча, зауважує він, волосся в них відмінне від волосся жителів Африки. Вони не займаються землеробством, живуть тим, що знаходять у буші або в морі. Їхня зброя – списи або палиці – неефективна проти білої людини, у

якій є рушниці і гармати [9, р. 5]. Описуючи аборигенів автор стоїть на позиції білих переселенців, які не розуміють або не хочуть розуміти, що нова земля, яку вони освоюють, – це споконвічна земля аборигенів, котрі живуть тут тисячі років. «Тепер хазяї краю – білі. Аборигени використовуються тільки як слуги або чорноробочі на пасовищах або плантаціях. Якщо ж зголодніле плем'я вбивало вівцю на колишній своїй землі, (а тепер ця земля належала чомусь білим скватерами), воно за це розплачувалася життям» [10, с. 113]. Таким нелюдським вчинкам білих піонерів є не тільки фактографічні, але й художні свідчення: «Земля була вкритою кістками аборигенів, яким не вірили, яких поліція вбивала за крадіжку худоби білих. Для тих, хто не умів працювати, існували зубожілі резервації. Але з цієї чи іншої причини вони не були популярними. Більшість аборигенів, які були народженими на свободі, віддавали перевагу зголоднілому життю в буші. Тим не менш, австралійська нація вихвалялась на весь світ своєю Свободою, Мужністю та Чесністю» [11, р. 45-46].

За іронією долі праправнук Вільяма Чарльза Вентворта, який мав тотожні імена і прізвище, як і його уславлений прапрадід, був ліберальним членом австралійського парламенту (1949-1977 рр.), присвятив своє політичне життя боротьбі за права аборигенів і в 1968-1972-ті рр. був призначеним першим міністром у щойно сформованому Міністерстві соціальних послуг та аборигенних справ [12]. Те, що він планував і втілював у життя – це були його власні ідеї, які випереджали розвиток австралійського суспільства на десятиріччя вперед. Так, його обурювало те, що аборигени не були представлені у переписі населення Австралії, який був здійснений 1967 р. Він подав до парламенту персональний законопроект стосовно референдуму в країні, в якому було лише одне запитання: «Чи включати аборигенів до перепису населення?» Австралійці голосували «за» з великим ентузіазмом. Це відкрило шляхи для законів, які стали прийматися на користь аборигенів. Вентворт-молодший вів активну діяльність, знав життя аборигенів: він часто відвідував поселення аборигенів та вивчив дві з їхніх мов. Вентворт-піонер міг би пишатися своїм праправнуком.

Повертаючись до книжки Вільяма Вентворта-старшого, варто зауважити, що він разом і питаннями про аборигенів, поступово переходить до соціально важливих прикмет життя Сіднею тих часів. Перед читачем постає досить вражаюча картина. І в цьому ми бачимо велику вправність автора. Починаючи огляд міста з губернаторського маєтку, який його, безумовно, прикрашає. Більшість будинків мають досить посередній вигляд, хоча між ними виділяється декілька будівель заможних громадян міста. Він відзначає, що на відміну від європейських міст, в Австралії біля кожного будинку існує велика земельна ділянка і наводить таке порівняння: на площі Сіднею живе 20 тис. поселенців, водночас, як в Європі на такій самій площі живуть 200 тис. мешканців.

У Сідней є базар, який працює тричі на тиждень: у понеділок, середу і п'ятницю. При ньому існують споруди, в яких продавці можуть залишати не розпродану продукцію до наступного базарного дня. За це з них знімається невелика платня. Причому автор прискіпливо перелічує і яка само платня, і чим торгують на базарі, і скільки ці товари коштують.

Він розповідає про дві державні школи, які знаходяться під наглядом губернатора штату Новий Південний Уельс. Одна із шкіл для хлопчиків, де вони здобувають повноцінну середню освіту. Друга – школа-притулок для дівчинок-сиріт із повним пансіоном, у котрій їх навчають тим самим дисциплінам, як і хлопчиків, а також домашнім навичкам – догляданню за худобою та птицею, городництву, шитву – тобто все, що може бути потрібне молодій господині в австралійській родині. За школою-притулком губернатор залишив великий наділ землі. По-перше, там випасалася худоба, аби можна було прокормити сиріток. По-друге, коли юна дівчина закінчивши школу виходила заміж, їй як посаг «відрізався» чималий клаптик землі. Всі мешканці Нового Південного Уельсу повинні були платити податок «на сиріток». Люди робили це. Адже в Австралії в ті часи не вистачало жінок.

І навіть сам автор цієї книжки (що відбулося після її написання і під час життя в Австралії) одружився 1829 р. на Сарі Кокс, дочці колишнього каторжанина Френсіса Кокса, який на той час вже відбув своє покарання і працював у колонії як вільна людина. Спершу Вільям хотів одружитися із старшою дочкою багатого сквоттократа. Та він відмовив Вільяму, коли той попросив руки його доньки. Причому відмова була груба. Сквоттократ вважав себе «вищою кастою» і не хотів мати зятя, матір якого була каторжанкою. Отже, молодий Вентворт добре розумів, що таке соціальна нерівність у колонії Новий Південний Уельс [5].

Другу частину своєї книги він присвячує проблемі: «Як оперує існуюча система управління в колонії Новий Південний Уельс за останні 15 років?». На початку цього розділу автор порівнює природу Австралії з природою таких країн Європи, як кращі частини Франції, Іспанії та Італії. І ставить запитання: «Чому землі Австралії, такі родючі і безкраї, не сприяють прогресу, зростанню, добробуту і незалежності в колонії на п'ятому континенті?» – і сам дає відповідь: «Процвітання націй залежить не від родючості земель і не від чудового клімату, а понад усе – від мудрості тих, хто нею керує та від політики їх інституцій. Розвал, бідність, нестатки та зростання криміналу, це безкінечні похідні поганого керування, так само, як заможність, багатство і щастя – показники гарного керування» [9, р. 159]. Він порівнює справи у Новому Південному Уельсі зі справами у Канаді та інших колоніях Британської імперії і робить висновки не на їхню користь.

Із гіркотою Вентворт відзначає: «Колонія Новий Південний Уельс – єдина під короною Британської імперії, де живуть виключно переселенці-англійці, в якій немає навіть натяку на вільне управління, вона немає ані ради, ані палати,

асамблеї, немає навіть привілея, аби суд здійснювали присяжні» [9, р. 164]. На думку автора, така інституційна неоформленість його країни призводить до прецедентів, коли з людьми розправляються без суду і слідства, процвітає жорстокість, у суспільстві починає панувати нездоровий клімат.

Переходячи до політико-економічних проблем, автор наполягає на функціонуванні ринкової системи в колонії, наводячи численні приклади, коли немає вільної торгівлі і багатство від того, що вирощено на полях колонії, концентрується в руках декількох багатіїв. Він знову наводить приклади управління в Канаді, Сполучених Штатах, інших британських колоніях Вест Індії [9, р. 190-191].

Дослідника хвилюють справи, пов'язані із життям каторжан в колонії. Він обурений умовами, в яких живуть каторжники, як з ними поводяться поліцейські і до чого це часто призводить. Вентворт закликає до людяності по відношенню до них. Він впевнений, що «система такого порушення кожного з принципів справедливості, моралі та цілеспрямованості є нестерпною і не може продовжуватися безкінечно. Така політика дуже швидко зруйнує всі здобутки праці в колонії і перетворить її на місце, де беруть верх шахраї, розбійники та вбивці» [9, р. 226].

Автор перебуває у тривозі за долю поселенців, у яких дуже невеличкі наділи землі. Врожаю від них не вистачає, щоби прогодувати сім'ю. І вони йдуть шукати собі роботу у великі фермерські господарства, де беруться за все: від нагляду за худобою, роботи біля маєтку сквоттократа до стригальства тощо. В Австралії вони отримали назву «свегмени»³.

Вентворт свідомо або мимоволі підводить читача до думки: «чому за 30 років існування колонії настало таке різке розділення між багатими сквоттократами і білими вільними переселенцями, які мимоволі стають свегменами?». Піддаючи суворій критиці дії губернатора Блайта, дослідник наприкінці другої частини своєї книги висловлює надію, що австралійським переселенцям стане легше жити на новій землі, в разі, коли уряд скасує привілеї багатій сквоттократії, зніме певні сільськогосподарські та комерційні обмеження «і під головуванням вільного уряду, під його протекторатом, колоністи матимуть змогу без страху жити і розвивати своє господарство, маючи приватні права» [9, р. 252].

У третій частині розвідки Вентворт вдається до розгляду різноманітних альтернативних пропозицій щодо сучасної політики цієї колонії. Політика для нього – це не абстрактні політичні теорії, а скоріше – політекономія життя колонії Новий Південний Уельс. З розрахунками у руках доводить неправильну практику обкладання товарів митом і додає розлогі таблиці. З них видно, як кожний із товарів обкладається подвійним митом у колонії і вираховується

---

³ Свегмени (від австрал. – *swagmen*) – люди із мішком та скаткою із ковдри за спиною, які пересуваються по Австралії у пошуках кращої долі.

мито на кожний з них у фунтах стерлінгів та в американських доларах. До речі, ці таблиці дають прекрасне уявлення, яким багатим на той час був внесок австралійської колонії до скарбниці Британської імперії. Так, у митних таблицях згадуються такі товари (в тоннах!) як: «сандалове дерево, мушлі з перлами, китовий спермацет, китова олія, вугілля». Або ідея переліку товарів у кількості штук, наприклад: «хутро котика, шерсть, кенгуру, двадцять штук рангоутного дерева з Нової Зеландії, фут деревини у стовбурах дерев або у планках тощо» [9, р. 289].

Четверта частина цієї величезної повчальної книги сповнена аналізом не тільки політичних, економічних і соціальних питань. У ній глибоко висвітлюються відносини під кутом зору британської юриспруденції. Вентворт як правник, що здобуває відповідні знання у Кембриджському університеті, розуміється на морському праві, і на морській торгівлі. Ось чому він ставить у своїй книзі ряд запитань щодо утисків прав торгівельних кораблів австралійської колонії. «Підсумовуючи, я хочу сказати, – писав Вентворт, – що кожна громада, яка не має вільного управління, не може гарантувати безпеку як людині, так і власності, які є головними стимулами життя і діяльності особистості. Це єдиний базис, на якому може бути побудований солідний і тривалий соціальний спокій» [9, р. 327].

У четвертій частині своєї монументальної книги Вентворт серед іншого, аналізує причини збільшення злочинів у колонії Новий Південний Уельс. Поступово він доходить висновку, що покращення життя і соціального спокою у колонії великою мірою залежить від того, аби Британська імперія перестала висилати злочинців до Австралії. На його думку, його батьківщина заслуговує на кращу долю, ніж бути величезною в'язницею для каторжників із Британських островів. У своїх роздумах Вентворт бачить, що соціальне зло, які везуть з собою і розповсюджують по Новому Південному Уельсу злодії, які були в Британії засуджені до страти або яким були винесені тяжкі вироки, часто-густо збігають з-під варти, вбивають чесних переселенців або грабують їхні домівки, гвалтують жінок, займаються крадіжкою їхньої худоби тощо.

Майже через два століття з ним солідаризується сучасний австралійський дослідник Пітер Грабовський, який у своїй книзі «Сідней у бродінні: злочинність, різні погляди на це та офіційна реакція» [13, р. 24-28]. відзначає, що будуючи «криву злочинності» від 1788 до 1976 р. на основі історичних матеріалів, документів, вироків суду, дуже помітно, що найгірша криміногенна ситуація у Сідней була протягом 1788-1840 рр.

Це підтверджує і той факт, що саме у 1840 р. Імперський уряд Британії скасував депортацію злодіїв до п'ятого континенту. Так, це сталося 1840 р., хоча Вентворт писав про це ще у 1819 р. Але він міг пишатися тим, що багато його ідей і настанов щодо життя австралійського суспільства стануть реальністю за його життя.

Вентворт повернувся до Австралії і привіз із собою свого англійського друга Роберта Вордала, який до цього працював в одній з лондонських газет. З ним він започатковує першу в Новому Південному Уельсі і в Австралії в цілому незалежну газету. Він здійснює цей проект який замислив ще коли навчався в Англії у Кембриджському університеті. Його газета «The Australian» стає не тільки першим незалежним виданням в історії п'ятого континенту, але й проривом ідей демократії, рупором опозиції, особливо до губернатора Ральфа Дарлінга, який авторитарно правив у колонії Новий Південний Уельс у 1825-1831 р.. Австралійський простий люд бачив у Вентворті свого захисника і, коли той виступав на зібраннях та мітингах (варто відзначити, що у нього був величезний ораторський хист, гучний голос, неперевершено гострий гумор, і вся його могутня постать велетня, енергія і емоційність) готовий був йти за ним. Ця більшість переселенців, колишніх каторжників та їх дітей отримали в колонії назву «пасторалісти»⁴ або «емансипісти»⁵ на відміну від малої, але дуже багатой групи скватерів, яку прозвали «ексклюзивами»⁶.

Батько Вільяма Венворта помер 1827 р. і останній успадкував від нього дуже великий спадок. Він стає одним із найбагатших людей Нового Південного Уельса, купує землю, що на сході від Сіднея і буде там свій маєток під назвою «Воклюз Хаус». Цей будинок він використовує і для життя, і як свій партійний офіс.

Але як син каторжанки він не міг розраховувати на місце серед ексклюзивів. Його демократизм виявився у тому, що Вентворт став головою партії «пасторалістів», очолив рух пасторалістів, метою якого було задоволення їхніх вимог щодо створення Законодавчої Ради. Він також обстоював ідею, аби суд здійснювався не воєнною поліцією, а обраним судом присяжних. Освічена людина, видатний правник, талановитий оратор, Вентворт у 1820-1830-тих роках скеровує всю свою політичну волю на вирішення таких нагальних проблем австралійського колоніального суспільства, як здобуття рівних прав і статусу для колишніх колоністів і їхніх нащадків. Він багато працює над тим, аби в колонії з'явився представницький уряд, щоб у штаб-квартирі Британської імперії була прийнята заборона щодо подальшого транспортування каторжників на п'ятий континент, щоби розвивались свобода слова і свобода преси.

Вентворт став персональним ворогом тодішнього губернатора Нового Південного Уельсу Ральфа Дарлінга, проти авторитаризму його та його підлеглих він боровся протягом усіх років перебування Дарлінга на цій посаді.

---

⁴ Пасторалісти (австрал. – *pastoralists*) – ті, хто випасає худобу, пастухи.

⁵ Емансипісти (австрал. – *emancipists*) – ті, хто боролися за права колишніх каторжан та їх нащадків.

⁶ Ексклюзиви (австрал. – *exclusives*) – ті, хто посідає виключне місце у житті та мають в австралійському колоніальному суспільстві найвищий статус.

Офіційний Лондон не брав до уваги численні листи австралійців, що свідчили про деспотизм та грубість губернатора. Коли у останнього закінчився період його правління Новим Південним Уельсом і прийшов час вирушати до Британії на кораблі, в той самий вечір, коли відпливав корабель із Дарлінгом, Вентворт у своєму маєтку «Воклюз Хаус», звідки було видно Сіднейську затоку, влаштував грандіозний святковий прийом на честь відплиття осоружного йому губернатора, на 4000 персон, які заповнили увесь маєток. Закінчив він це свято небаченим до того в колонії феєрверком.

Вентворт обирається віце-президентом Австралійської Патріотичної Асоціації. У його боротьбі за кращу долю австралійців йому дуже допомагає газета «The Australian». Важко перецінити, яким проривом у сфері австралійської демократії в Австралії стала ця газета. Оскільки на п'ятому континенті не були ще чітко прописані закони щодо обмежень діяльності вільної преси, які діяли, наприклад, у Великій Британії, в Австралії з'явилося багато видань вільної преси. «У 1882-му було 146 незалежних газет у штаті Вікторія, 95 – у Новому Південному Уельсі, 47 – у штаті Південна Австралія, 27 – у штаті Квінсленд, 11 – в Тасманії та 4 у штаті Західна Австралія» [14]. Ці дані ми знайшли в музеї австралійської демократії, який знаходиться в старому будинку Парламенту Австралії. Пам'ять про Вентворта вшановується австралійцями через століття. От що містить запис в музеї про внесок у справу демократії в Австралії цієї видатної людини: «Вільям Чарльз Вентворт був найголовнішою фігурою у боротьбі за відповідальне управління в Австралії. І згодом (1842 р.) воно було отримано» [14]. Не всі пропозиції Вентворта були враховані в Лондоні. Так, за губернатором колонії залишилися привілеї отримувати прибутки від неї. Але він вже не мав контролю над цим парламентом і не міг бути його головою.

Видатний австралійський політик Вентворт дочекався того дня, коли в Австралії почав працювати парламент. Він вклав багато сил і політичної волі для того, щоб ця подія відбулася. Він став членом парламенту. Але він хотів бути спікером парламенту. Та його обійшов на перегонах за це місце його політичний супротивник Олександр МакЛі. Вентворт став заступником голови парламенту 1843 р. Але з його неперевершеним знанням правил праці парламенту та всіх його процедур, він моментально завоював практичне лідерство у ньому. Його виступи у Парламенті та у суді присяжних зробили з нього національного героя. Він палко виступав проти «ексклюзивів», називаючи їх «жовтими зміями колонії»⁷ [5] Його виступи і пропозиції, які він висував у Парламенті, підтвердили його славу в Австралії як національного героя, яку він здобув ще протягом 1820-1830-х років. У 1853 р. Вентворт був першим, хто оголосив у парламенті пропозицію про федеральний устрій Австралії.

⁷ Жовті змії в Австралії – чи не найбільш отруйні. Їхній укукус призводить до смерті людини.

Противники обвинувачували його у непослідовності. Але це не так. Він сповідував усе своє життя глибоку віру в інтелект. Він хотів бачити австралійське суспільство позбавленим від усього того, що не дає розвиватися мозку і духу людини. Саме тому він веде у парламенті боротьбу за прийняття закону про повну початкову освіту для всіх дітей колонії без винятку. Справа в тім, що у ті часи існували деякі початкові школи при церковних осередках різних віросповідань. Він хотів, аби діти отримували однакову освіту у державних початкових школах, не заперечуючи недільних шкіл при різних церквах. Він зробив все, щоб провести цей закон, і він був прийнятий.

Ще однією великою справою у сфері освіти була його пропозиція про створення Сіднейського університету. Причому так званого «повного університету»: з усіма факультетами та кафедрами. І це йому теж вдалося. Сіднейський університет – перший у всій Британській імперії повний університет. Тут у його боротьбі за вищу освіту в Австралії підтримав його колишній політичний опонент парламентарій Дж. Лоу. Разом з ним та ще з декількома прибічниками Вентворт добивається від імперського Лондону дозволу на відкриття Сіднейського університету. Сам він пожертвував велику суму грошей на будівництво, відкриття та комплектування цього університету. У холі університету стоїть статуя Вільяма Вентворта з білого каррарського мармуру на ознаку його величезного внеску до розвитку освіти на п'ятому континенті. Сіднейський університет був відкритий у 1850 р. Вентворт був одним із членів його першого Сенату.

Наступною його метою була конституція Австралії. Так само, як і зі справою із парламентом, він надсилав до Лондону не один її варіант, починаючи з 1853 р. А 1885-го року він мав щастя побачити вже не проекти, а справжню конституцію своєї країни. Він вирішив, що мета його життя виконана, і провів решту своїх днів в Англії разом із дружиною та кількома дітьми (Вентворт мав велику родину: у нього було семеро дочок та три сини), де жив у графстві Дорсет у помісті Мерлі Хаус з 1854 р. Інші діти залишилося господарювати в Австралії. У 1861-1862 рр. він зробив візит до Сіднею, де він погодиться очолити парламент під час кризи. Він зробив це. А серед інших справ зустрівся із випускниками та студентами Сіднейського університету. Існує фотографія, де він стоїть у центрі численного студентського товариства, і на його обличчі задоволений вираз. Згодом він повернувся до Англії і помер там у колі сім'ї 20 березня 1872 р. Його останньою волею було, щоби його поховали на батьківщині в Австралії.

Його воля була виконана. 6 травня 1873 р. відбувся перший в Австралії державний похорон. Цей день оголосили неробочим днем. Відспівування проходило у кафедральному соборі Святого Андрія, який був увесь вбраний у чорні сукні. На відспівування, яке провів митрополіт Сіднея, були запрошені по білетах 200 чоловік. Вхід був доступний тільки для чоловіків. І серед них 4 жінки – вдова Вентворта Сара, дві його доньки та невістка. Після того

траурний кортеж із труною на катафалку, який був прикрашений улюбленими квітами покійного, попрямував до маєтку Вордсворта «Воклюз Істейт», що знаходиться у 8-9 кілометрах від собору. Кількість людей, які стояли на вулицях Сіднея вдягнені у жалобні вбрання і прощалися із видатним сином Австралії, дорівнювала 60-70 тис. осіб. Такого прощання із народним героєм Сіднею ще не бачив. У процесії було 130 карет на чолі з каретою губернатора. За нею їхали карети із членами Парламенту, за ними – пожежна команда Сіднею потім, – поліція із волонтерів. Були представленні всі чоловічі клуби та гільдії. А далі йшли прості сіднейці, які любили його як свого героя. На поховання прийшли навіть його колишні вороги. Вони теж віддавали данину великій постаті померлого [15].

Вільям Вентворт був похований у скелі, що стоїть на території його маєтку. Це була його воля і цим він підтверджував, що був і лишився австралійцем, сином Австралії, яку любив понад усе, патріотом своєї землі.

Список використаних джерел та літератури

1. W.C. Wentworth // Encyclopaedia Britannica [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www/http://www.britannica.com](http://www.britannica.com)
2. Pages from the Past. The Argus. – Melbourne: National Library of Australia. 1919. – P. 20.
3. Encyclopaedia of Aboriginal Australia: Aboriginal and Torres Strait Islander History, Society and Culture. – Ed. By D. Horton. – Canberra: Aboriginal Studies Press, 1994. – 264 p.
4. Drummond P.A. Lachlan Macquarie. – Mordialloc, Victoria: Green Barrow Publishing, 2016. – 76 p.
5. Piers M. Wentworth, William Charles (1790-1872). // Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adb.anu.edu.au/biography/wentworth-william-charles-2782/text3961>.
6. Dunlop E.W. Lawson William (1774-1850) // Australian Dictionary of Biography National Centre of Biography, Australian National University. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adb.anu.edu.au>
7. Denholm D. Squatting // The Oxford Companion to the Australian History. – Ed. by Graeme Davidson, John Hirst & Stuart MacIntyre. – Oxford: Oxford University Press. 2002. – 738 p.
8. Conway J. Blaxland, Gregory (1778-1853) // Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adb.anu.edu.au/biography/blaxland-gregory-1795/text2031>.
9. Wentworth W.C. Statistical, Historical, and Political Description of The Colony of New South Wales and Its Dependant Settlements in Van Diemen's Land. – The University of Sydney. Digital collections. Library. – 468 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adc.library.usyd.edu.au>
10. Зернецкая О.В. Австралийский социальный роман 30-х годов XX в. – Киев: Наукова думка, 1982. – 287 с.
11. Herbert X. Capricornia. – Sydney: Angus and Robertson, 1963. – 548 p.
12. William Wentworth: Maverick of the Australian Politics // Independent. – 24 June. – 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://independent.co.uk>
13. Grabovski P.V. Sydney in Ferment: Crime, Dissent, and Official Reaction. – Canberra: Australian National University Press, 1974. – 234 p.
14. William Charles Wentworth. Exploring Democracy Museum of Australian Democracy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://explore.moadoph.gov.au/people/william-charles-wentworth>

15. Crocket G. Putting Wentworth to Rest [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sydneylivingmuseums.com.au/stories/putting-wentworth-rest>

Зернецкая О.В. Уильям Уэнтворт – демократ по мировоззрению, австралийский политик и первооткрыватель по призванию.

Статья посвящена Уильяму Чарльзу Уэнтворту, ведущей австралийской политической фигуре первой половины XIX ст. Он посвятил свою жизнь установлению самоуправления, ознаменовавшуюся победой в 1855 г. Изучая его жизненный путь и деятельность, мы пришли к выводу, что он был исключительно талантливым человеком: первопроходец-исследователь, писатель, одаренный адвокат (он окончил юридический факультет Кембриджского университета с отличием), землевладелец и государственный деятель. В 1819 г. он опубликовал книгу «Статистическое, историческое и политическое описание колонии Новый Южный Уэльс и подчиненные ей поселения на Земле Ван Димена», которая стала первой книгой, написанной австралийцем об Австралии. Анализ этого выдающегося *magnum opus*, написанного молодым человеком, которому еще не исполнилось и 30 лет, позволяет утверждать, что эта книга сделала многое для того, чтобы стимулировать усиление эмиграции в Австралию. Она была увеличена, дополнена и переиздана в 1820-м и 1824-м годах. Выяснено, что возвратившись в Австралию, Уэнтворт, талантливый оратор и прекрасный журналист, становится ведущей фигурой в колониальной политической жизни в 1820-1830-ые годы, призывая к запрещению транспортировки каторжников и установлению репрезентативного управления, свободы прессы, проведения судебных разбирательств с судом присяжных. Раскрыто, как он боролся за утверждение законодательного совета (парламента) и новой конституции в 1840-1850-ые годы; как он сделал начальное образование для всех детей в колонии реальностью и как приложил свои усилия для открытия Сиднейского университета. Подводя итоги, можно сказать, что этот великий сын Австралии свершил все, что он задумал, для родной земли.

Ключевые слова: Уильям Уэнтворт, Австралия, Новый Южный Уэльс, эмиграция, парламент, конституция, Сиднейский университет.

Zernetska O. William Wentworth – Democrat by Worldview, Australian Politician and Explorer by Calling.

The article is dedicated to William Charles Wentworth, the leading Australian political figure during the first half of the 19th century, whose lifelong work for self-government culminated in the New South Wales in 1855. While detecting his life-long activity we come to the conclusion that he was an exceptionally talented man: explorer, author, gifted barrister (he graduated from Cambridge University with honours), landowner, and statesman. In 1819 he published a book “Statistical, Historical, and Political Description of The Colony of New South Wales and Its Dependant Settlements in Van Diemen’s Land” which was the first book of Australia written by native-born Australian. The analyses of this outstanding *magnum opus*, written by a young man before his thirties, allow to state that his book did much to stimulate emigration to Australia. It was reissued in revised and enlarged editions in 1820 and 1824. It is found out that while returning to Australia, Wentworth as a gifted orator and excellent journalist became the colony’s leading political figure of the 1820s and 1830s, calling for the abolition of convicts’ transportation and establishing representative government, freedom of the press and trial by jury. It is disclosed how he struggled for the Legislative Council (Parliament) and new Constitution in 1840s and 1850s; how he made primary education for all children in the colony a reality and did his utmost to open Sydney University. In sum: this great son of Australia accomplished everything he planned for his native land.

Keywords: William Wentworth, Australia, the New South Wales, emigration, parliament, constitution, Sydney University.